

RAPORT Z EWALUACJI PIERWSZEGO ETAPU PROJEKTU "LUBELSKA PRACOWNIA"

Monika Nalewajek, Radosław Mącik

Projekt współfinansowany jest ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Raport z ewaluacji pierwszego etapu projektu „Lubelska Pracownia”

Monika Nalewajek, Radosław Mącik

1. Wprowadzenie

Celem projektu LUBELSKA PRACOWNIA jest zwiększenie szans na zatrudnienie osób z wyższym wykształceniem z województwa lubelskiego, pozostających bez zatrudnienia w okresie 12 miesięcy od ukończenia szkoły wyższej do VIII 2015 r.

Realizacja projektu obejmuje 6 zadań, z czego ostatni „ewaluacja” następuje cyklicznie po każdym z 5 etapów.

Przedmiotem niniejszego opracowania jest ewaluacja pierwszego etapu, tj. „Diagnozy i analizy problemu”, którego czas wykonania oszacowano na okres lipiec-grudzień 2012 r.

Celem tego etapu było dokonanie *„pogłębionej analizy problemów bezrobotnych absolwentów uczelni wyższych, pozostających bez zatrudnienia w okresie 12 miesięcy od ukończenia studiów wyższych, celem poznania przyczyn i możliwości rozwiązania problemu”*. Realizacja zadania pierwszego miała zwiększyć dostęp do wiedzy na temat potrzeb absolwentów uczelni wyższych i pracodawców. Zamierzono przeprowadzenie badań wśród absolwentów (badanie ilościowe – 300 kwestionariuszy socjologicznych) oraz pracodawców, a także Instytucji Rynku Pracy z województwa lubelskiego (łącznie 60 wywiadów pogłębionych).

W ramach tego etapu zamierzono przygotowanie następujących produktów:

- 300 wypełnionych kwestionariuszy,
- 60 wywiadów pogłębionych (z transkrypcjami),
- 2 raporty cząstkowe,
- 1 raport końcowy,

Zamierzenia etapu 1 zostały w odniesieniu do planowanych produktów wykonane, a przedstawione produkty zostały poddane ewaluacji o charakterze ewaluacji eksperckiej.

2. Ewaluacja etapu pierwszego

1. Kwestionariusz do badania ilościowego

Projekt zakładał wykonanie badań na celowo dobranych 300 absolwentach, w których 70% to kobiety, a 30% mężczyźni. Struktura uzyskanej próby nieznacznie się różni (73% i 27%), jednakże nie jest to zmiana, która wpływałaby znacząco na uzyskane wyniki, ani też w jakikolwiek sposób wskazywała na błędy lub brak nadzoru nad pracami zbierania danych w terenie.

Pewną wątpliwość budzi wynikająca z szerokiej definicji operacyjnej absolwenta możliwość badania osób, które uczelnie ukończyły wiele lat temu, po skończeniu studiów były bezrobotne co najmniej rok i obecnie pozostają bez pracy. Kryteria te oraz weryfikację zawartą w pyt. 30 (które zgodnie z instrukcją dla ankietera w uzasadnionych przypadkach można było – i należało zadać – jako pierwsze pytanie filtrujące) spełniła na przykład osoba, która w chwili badania miała 59 lat i pozostawała bezrobotna przez 34 lata. Łącznie w próbie znalazło się 18 osób (6% próby), które były bezrobotne 10 lat i więcej. Przyjęcie górnej granicy czasu od ukończenia uczelni np. na poziomie 5 lub 10 lat jako warunku rekrutacji pozwoliłoby uniknąć wspomnianej sytuacji. Badanie osób, które ukończyły studia wiele lat temu – w sytuacji nie analizowania odrębnie takiej grupy (w analizowanej grupie w wieku 31 i więcej lat stanowili oni ok. 1/3) – wydaje się niewskazane z punktu widzenia projektowania pomocy aktualnym absolwentom, ponieważ obie te grupy mają inną sytuację na rynku pracy, inny zasób doświadczeń życiowych i zawodowych. Wartościowe byłoby natomiast porównanie obu grup (skoro zebrano takie dane), chociaż niewielka liczebność grupy „starszej” utrudnia bezpośrednie porównanie.

W ramach badań ilościowych przygotowany został standaryzowany kwestionariusz wywiadu. Badanie realizowano w formie wywiadu z papierowym kwestionariuszem (PAPI).

Zaplanowano i zrealizowano celowy dobór próby w badaniu, co skutkuje ograniczoną możliwością stosowania analiz statystycznych wobec zebranych danych (pozwalając na dokonanie opisu statystycznego), a ponadto nie umożliwia wnioskowania ze zbadanej próby na całą badaną populację bezrobotnych absolwentów, pozostających bez pracy dłużej niż rok. Należy jednak zauważyć, że w tego typu badaniu losowy dobór próby byłby niepraktyczny, drogi i czasochłonny, a ze względu na niewielkie obecnie stopy realizacji podobnych wywiadów nawet losowanie tzw. próby potrójnej ze wstępnym losowaniem dwu respondentów zastępczych dla każdego respondenta z próby zasadniczej, nie gwarantowałby uniknięcia sytuacji faktycznej samoselekcji badanych – co w dużej mierze doprowadzić mogłoby do pojawienia się niezamierzonych błędów pokrycia badanej populacji przez tak zrealizowaną próbę. Ponadto osoby chętne do udziału w badaniu zwykle różnią się swoimi cechami od osób odmawiających. Z tego punktu widzenia wybór celowej metody doboru próby w większym stopniu gwarantował sukces etapu zbierania danych w terenie.

Kwestionariusz zawiera 30 pytań, z czego 5 to pytania metryczkowe, zgodnie z zasadami umieszczone na końcu narzędzia badawczego. Wątpliwość budzi stopień dopasowania poruszanych zagadnień do postawionych w projekcie celów.

Przygotowane narzędzie badawcze weryfikuje sposoby poszukiwania pracy przez absolwentów, percepcję na temat działań, które należy podjąć, aby zwiększyć swoje szanse na rynku pracy, a także percepcję umiejętności, które są szczególnie cenione przez pracodawców. Odnosi się też do takich kwestii jak posiadane umiejętności, czy gotowość podjęcia pracy w zależności od wysokości zarobków, albo oddalenia miejsca pracy od miejsca zamieszkania. Kwestionariusz sprawdza stopień zadowolenia z pomocy Urzędów Pracy, czy korzystania z form wsparcia, bada także stopień wykluczenia: społecznego, kulturowego oraz technologicznego (którego analiza nie została uwzględniona ani w raporcie częściowym, ani w głównym). W żadnym jednak pytaniu nie odnosi się pośrednio tudzież bezpośrednio do potrzeb absolwentów na rynku pracy.

Kwestionariusz nie weryfikuje w wystarczającym stopniu takich kwestii, jak:

- oczekiwanych form wsparcia absolwentów na rynku pracy,

- czy chociażby proponowanych rozwiązań ich sytuacji, tj. znalezienia pracy (np. czy oczekują pomocy w podniesieniu kwalifikacji, czy innych możliwości nawiązania kontaktu z pracodawcami).

Kwestionariusz bada więc bardziej sytuację absolwentów na rynku pracy, niż ich faktyczne potrzeby. Można zastanowić się, co w tym przypadku byłoby lepsze: pytanie wprost o potrzeby i uzyskanie odpowiedzi częściowo sugerowanych przez zastosowane pytania i skale pomiarowe, czy też wnioskowanie wyłącznie pośrednie o potrzebach na podstawie obecnej sytuacji absolwentów. Nie mniej jednak – uzyskane wyniki dostarczają informacji na temat zróżnicowania absolwentów, jako grupy, wychodząc poza podstawowe zmienne, typu płeć, czy wiek, które to informacje można znaleźć w innych opracowaniach (np. Lubelskiego Obserwatorium Rynku Pracy). Jest to cenna informacja, której właściwe wykorzystanie może pozwolić na różnicowanie działań Instytucji Rynku Pracy, a tym samym na zwiększenie ich efektywności.

2. Wywiady pogłębione

Potrzeby pracodawców badane były za pomocą badania jakościowego – wykorzystano pogłębiony wywiad indywidualny (IDI) z częścią strukturyzowaną dotyczącą bezpośredniej oceny przez badanego sytuacji wybranych kategorii absolwentów na rynku pracy. Przeprowadzono 30 wywiadów z pracodawcami oraz 30 z przedstawicielami Instytucji Rynku Pracy.

W przypadku pracodawców pytano o ocenę sytuacji absolwentów na rynku pracy, o postrzeganie absolwenta, jako przyszłego pracownika i atuty, którymi może on dysponować. Weryfikowano, co skłania pracodawców do zatrudniania absolwentów, a także to, co jest tego przeszkodą. Pytano o sugestie dotyczące możliwych form wsparcia przedsiębiorców zatrudniających absolwentów, a także cechy idealnego pracownika oraz formy pozyskiwania nowych osób do pracy. Podczas wywiadu próbowano także uzyskać informacje na temat form współpracy przedsiębiorców z przedstawicielami nauki.

Postawione pytania są bardzo zasadne i przynoszą wiele cennych wskazówek na temat obecnej sytuacji przedsiębiorstw, percepcji absolwenta i jego atrakcyjności, jako potencjalnego kandydata do pracy w oczach pracodawcy, a także kanałów promocji, jakimi posługują się pracodawcy w przypadku poszukiwania nowej osoby, jak również możliwości ich wsparcia.

Kwestionariusz wywiadu z IRP zawierał zaś pytania dotyczące:

- oceny sytuacji zawodowej absolwentów,
- postrzegania statusu absolwenta, jako atutu na rynku pracy,
- zmiennych, które warunkują zatrudnienie absolwenta,
- syntezy wymagań pracodawców, które dają obraz idealnego kandydata w oczach pracodawcy,
- propozycji podejmowanych działań, które mają za zadanie polepszenie sytuacji absolwentów na rynku pracy
- oraz weryfikacji stopnia współpracy IRP z innymi podmiotami świadczącymi pomoc absolwentom w znalezieniu pracy.

Uzyskane informacje bardzo wzbogacają obraz wzajemnej komunikacji w drodze rekrutacji absolwentów i pracodawców oraz oczekiwań tych ostatnich. Pokazują także bezradność, brak wiedzy na temat rynku, bierność, niesamodzielność, a także niedostosowanie kompetencji lubelskich absolwentów, co zostało uwypuklone w opracowaniu. Z drugiej strony – wskazują na bardzo niski stopień współpracy IRP ze sobą, co skutkuje niższą efektywnością ich działań, a także trudną sytuację absolwentów związaną ze sposobami rekrutacji preferowanymi przez pracodawców (poszukiwanie pracownika w systemie poleceń, w wąskim kręgu znajomych). Zagrożenia te zostały wskazane w raporcie.

Wątpliwości budzi – zarówno w jednym, jak i drugim przypadku - sposób wykorzystania narzędzia. Analiza transkrypcji wywiadów pokazała, że wywiad w części przypadków nie był wystarczająco pogłębiony i stanowił w zdecydowanej większości przypadków wyłącznie

dialog (na zasadzie „pytanie-odpowiedź”) pomiędzy indagatorem ściśle trzymającym się scenariusza, a badanym.

3. Raport cząstkowy z badań ilościowych

Raport, którego opracowanie zajmuje 43 strony prezentuje ilościową analizę danych kwestionariuszowych. Na opracowanie składa się:

- skrótowe przedstawienie metodologii badania,
- analiza danych,
- podsumowanie,
- wzór kwestionariusza, na którym opierało się badanie.

Należy zauważyć, że stosowany sposób doboru próby (nielosowy), nie pozwolił na stosowanie wnioskowania statystycznego w celu ekstrapolacji z próby na populację. Wykazując trudność skutecznego uzyskania próby losowej zgodzono się z tym ograniczeniem. Wydaje się jednak, że autor dość ortodoksyjnie poszedł do oceny zakresu dozwolonych technik analitycznych – z jednej strony zubożając zakres analiz (np. rezygnując z porównań międzygrupowych innych niż przez tabele krzyżowe), z drugiej jednak nie wyciągając wniosków, do których nie byłby formalnie uprawniony.

Autor poza analizą odpowiedzi całej grupy, uwzględnia analizy w podgrupach biorąc pod uwagę takie zmienne, jak: wiek (do 25, 26-30, powyżej 31 lat), płeć, miejsce zamieszkania („Lublin/poza Lublinem”), w niektórych przypadkach także stan cywilny („kawaler/panna”, „mężatka/zamężny”). Główne analizy mają charakter tabelaryczny, co sprawia wrażenie wizualnej monotonii raportu.

Przedstawione podsumowanie zawiera syntetycznie przedstawione główne wyniki badania i wpływające z nich podstawowe wnioski. Dopiero w tym miejscu autor szerzej odnosi się do potrzeby zbudowania innowacyjnej platformy internetowej dla bezrobotnych absolwentów i pracodawców, co jest przedmiotem zadania drugiego w projekcie. Na podstawie lektury

raportu częściowego z badań ilościowych można odnieść wrażenie, że badania te w niewielkim stopniu dostarczyły wskazówek co do funkcjonalności projektowanej platformy internetowej, co w oparciu o dodatkowe informacje uzyskane w trakcie ewaluacji nie jest prawdą. Co prawda na kształt platformy silniej wpłynęła jakościowa faza badań, jednak i faza ilościowa była dla projektowania platformy istotna.

Raport nie prezentuje w wystarczającym stopniu potencjalnych zagrożeń mających wpływ na zainteresowanie bezrobotnych absolwentów portalem (przede wszystkim nie odnosząc się do nich w jednym miejscu), którego powstanie zaplanowano w kolejnym etapie realizacji projektu. Główne z nich to:

- nieświadomość absolwentów, co do wymagań pracodawców istotnie wpływających na zatrudnienie (absolwenci wierzą, że muszą podnosić kwalifikacje, uzyskiwać certyfikaty, podczas gdy pracodawcom zależy na umiejętnościach miękkich i doświadczeniu kandydata),
- poszukiwanie pracy w gronie znajomych i dzięki nim, co jest uznawane za najskuteczniejszą formę poszukiwania pracy,
- ocena niesatysfakcjonujących perspektyw zawodowych (znalezienia pracy) znajduje odzwierciedlenie w planach/pomysłach opuszczenia województwa i poszukiwaniu pracy w rejonach charakteryzujących się szybszym wzrostem i mniejszym bezrobociem.

4. Raport częściowy z badań jakościowych

Raport z badań jakościowych stanowi 31 stronicową syntezę informacji dostarczonych na podstawie pogłębionych wywiadów z pracodawcami oraz przedstawicielami Instytucji Rynku Pracy z województwa lubelskiego.

Obejmuje on zagadnienia:

- metodologiczne,
- sytuacji absolwentów na rynku pracy,

- oczekiwań pracodawców w stosunku do idealnego kandydata,
- zapotrzebowania na absolwentów,
- trudności pracodawców związane ze znalezieniem pracowników,
- barier w zatrudnieniu absolwentów,
- współpracy nauki z biznesem,
- innych formy współpracy pomiędzy biznesem a uczelniami wyższymi,
- oraz podsumowanie.

Analiza jakościowa dostarcza cennych informacji w każdym z powyższych zakresów. Stanowi syntezę zdań uczestników badania z wyodrębnieniem najważniejszych części, a także przywołaniem verbatim istotnych wypowiedzi. Pokazane jest także zróżnicowanie i odmienność poglądów badanych osób. Widoczna jest wnikliwość badawcza oraz próba interpretacji wyników w odniesieniu do aktualnego stanu rynku. W kilku przypadkach pokuszono się również o ukazanie szerszych, długofalowych implikacji danych sądów i opinii badanych, co stanowi istotny walor opracowania. W odniesieniu jednak do materiału źródłowego (transkrypcje wywiadów), w niektórych przypadkach istnieje obawa o zbytnią nadinterpretację zebranych danych, a także odwoływanie się bardziej do doświadczenia badacza, niż do faktycznie uzyskanych danych.

Ani w opracowaniu, ani w podsumowaniu nie zawarto jednak ograniczeń, które bezpośrednio wynikają z przeprowadzonego badania, a mają istotne znaczenie w przypadku realizacji kolejnego etapu projektu. Są to np. :

- małe szanse zatrudnienia dodatkowych pracowników (w tym absolwentów) w obecnej sytuacji gospodarczej (kryzys gospodarczy),
- zatrudnianie nowych osób w oparciu o sieć kontaktów i polecenia od zaufanych osób (rodziny i znajomych), nie zaś w oparciu o prawa rynkowe (“wygrywa najlepszy”),
- stosunkowo wysoką bierność i niesamodzielność absolwentów na rynku pracy, postawę roszczeniową, nieumiejętność poruszania się po rynku pracy - w obliczu takiej postawy trudno liczyć na rejestrację, a także aktywność uczestników na portalu.

5. Raport końcowy

Struktura raportu końcowego posiada trzy zasadnicze części:

- opis badania ilościowego i jego wyników
- opis badania jakościowego i jego wyników
- rekomendacje

Zasadnicza treść ilościowej części raportu końcowego z ilościowej fazy badań bezpośrednich powiela w dużym stopniu – szczególnie w zakresie prezentowanych tabel rozkładu odpowiedzi – raport częściowy. Należy się w związku z tym zastanowić jaką rolę w obecnej sytuacji odgrywa raport częściowy? Niewątpliwie po połączeniu z zebranymi oddzielnie bardziej rozbudowanymi analizami tabelarycznymi stanowi treść bardziej obszerną od raportu końcowego, ale raport końcowy rozwija pewne zagadnienia nieobecne w raporcie częściowym, w tym poprzez wzbogacenie zakresu stosowanych technik analizy danych.

W części ilościowej raport końcowy wzbogacono o dwukrotnie zastosowaną analizę korespondencji (ANACOR) oraz modele regresyjne dla zmiennych jakościowych (skalowanie optymalne CATREG). Zastosowanie obu wspomnianych technik analitycznych wzbogaca zakres wniosków i należy je ocenić pozytywnie – wykonano je w z konieczności w konwencji symulacji doboru losowego tj. próbując określić jakie wyniki otrzymalibyśmy, gdyby w badaniach wykorzystać dobór losowy próby

Druga część raportu głównego, podobnie jak pierwsza - tylko nieznacznie różni się od raportu częściowego. Analiza poszerzona została o takie treści, jak proponowane przez uczestników badania formy wsparcia przedsiębiorców, które mogłyby zachęcić do zatrudnienia absolwenta oraz najważniejsze (zdaniem autorki) potrzeby absolwentów związane z aktywnym poszukiwaniem pracy.

W efekcie, raport końcowy nie syntetyzuje treści obu raportów częściowych, a je wzbogaca, szczególnie o wnioski i rekomendacje, przez co staje się zdecydowanie bardziej wartościowy dla odbiorcy. Nie jest to zgodne z typową konwencją przygotowania raportu końcowego jako

poszerzonej syntezy raportów cząstkowych, chociaż zakres i ilość zebranych w badaniach bezpośrednich danych nie są tak obszerne, by potrzeba ich syntezy dominowała nad potrzebą ich upowszechnienia, przez co przyjętego podejścia nie można ocenić negatywnie.

Przedstawione w finalnym opracowaniu rekomendacje:

- sugerują utworzenie platformy, zadaniem której byłoby kojarzenie bezrobotnych absolwentów i pracodawców; mimo wszystko wartościowe propozycje w tym zakresie mają dość ogólny charakter - nie jest wprost sprecyzowane jakie konkretnie funkcjonalności powinna posiadać proponowana innowacyjna platforma,
- zawierają sugestie wprowadzenia zmian dla pracodawców, uczelni, a także dla ustawodawców.

O ile ostatni element stanowi niezaprzeczalny walor raportu, o tyle dostarczone informacje na temat działania platformy bez odniesienia się do zagrożeń, które bezpośrednio płyną z badania wydaje się być podejściem dość ryzykownym z punktu widzenia trwałości rezultatów projektu.

Wielu wątpliwości można by uniknąć przeprowadzając przed fazą badań ewaluację *ex ante*. Taka ewaluacja nie została jednak zaplanowana w projekcie.

3. Podsumowanie

Przeprowadzone badanie w znacznym stopniu sprostало założonym wcześniej celom projektu, tj. dostarczyło pogłębionych informacji na temat potrzeb i oczekiwań pracodawcy, w mniejszym jednak stopniu - absolwenta. Po pierwsze, zastosowany celowy sposób doboru próby wraz z jej liczebnością utrudniły uzyskanie porównań międzygrupowych, po drugie zaś oczekiwania i potrzeby absolwentów analizowano pośrednio poprzez ich samoocenę sytuacji na rynku pracy.

Pierwszy etap projektu powinien wprost dostarczyć przesłanek, na podstawie których można by oprzeć funkcjonalności portalu, którego tworzenie jest kolejnym zadaniem wpisanym w

projekt. Niestety nie zostały one wprost sformułowane. Z badań wynikają również potencjalne zagrożenia, które nie zostały w wyraźny sposób wskazane w opracowaniu.

Nie mniej jednak przeprowadzone badania dostarczają wartościowych danych, które właściwie wykorzystane mogą posłużyć nie tylko do przygotowania wspomnianego portalu – co jest niezaprzeczalną zaletą. Cenne są również bardziej ogólne rekomendacje wpływające z obu faz badań bezpośrednich.

Z poważaniem,

Monika Nalewajek

Łukasz Npita